

Şafak EVRAN TOPUZKANAMIŞ

**Türk Hukukunda Anayasal
Gelişmeler Işığında
Vatandaşlık**



İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	IX
İÇİNDEKİLER	XV
KISALTMALAR	XXIII
TABLolar LİSTESİ	XXV
GİRİŞ	1

Birinci Bölüm

Vatandaşlığın Kavramsal Temelleri ve Anayasal Zemini

I. Vatandaşlığın Kavramsal Çerçevesi	7
A. Vatandaşlığın Tanımı ve Temel Nitelikleri	7
B. İlişkili Olduğu Kavramlar Çerçevesinde Vatandaşlık	14
1. Tabiiyet ve Vatandaşlık	15
2. Milliyet ve Vatandaşlık	21
C. Vatandaşlığın Tarihsel Evrimi	24
1. Sparta'da, Eski Yunan'da ve Roma'da Vatandaşlık	26
a. Vatandaşlığın Kapsamı	26
b. Vatandaşın Hakları ve Yükümlülükleri	31
c. Vatandaşlık Eğitimi	35

2. Vatandaşlığın Dönüşümünde Önemli Bir Aşama: Ortaçağ..	38
a. Ortaçağ Toplum Yapısının Vatandaşlığa Etkileri	39
b. Ortaçağ'da Zoon Politikon	42
c. Ortaçağ'da Şehir ve Vatandaşlık İlişkisi	43
II. Vatandaşlığın Tarih İçindeki Dönüşümünde Etkili Olan Faktörler ..	47
A. Ekonomik Faktörler	48
1. Feodalizmin Ekonomik Yapısında Meydana Gelen Değişiklikler ve Burjuvazinin Ortaya Çıkışı	48
2. Kapitalizmin Evrim Sürecinde Vatandaşlık.....	51
3. Üretim İlişkilerinde Meydana Gelen Değişikliklerin Vatandaşlığa Etkileri.....	55
B. Siyasi Faktörler.....	62
1. Modernliğe Giden Süreçte Sosyal ve Kültürel Öğelerin Etkisi.....	62
2. Modernliğin Temel Özellikleri ve Modern Devlet(le)te Biçimlenen Vatandaşlık	65
3. Modern Devletin Vatandaşlığı Dönüştüren Özellikleri.....	70
a. Şiddet Araçlarının Denetimi ve Vatandaşlık	71
b. Vatan Kavramının Ortaya Çıkışı, Vatan ve Vatandaşlık İlişkisi	75
c. Egemenlik Olgusunun Vatandaşlık Statüsüne Kazandırdığı Anlam	78
(1) Modern Devlette Egemenlik.....	78
(2) Klasik Egemenlik Anlayışı Işığında Egemenlik ve Vatandaşlık.....	79
III. Anayasal Devletin Yapıtışı Olarak Vatandaşlık	90
A. Millet, Ulus-Devlet ve Milliyetçiliğin Kavramsal Gelişimine Eşlik Eden Devlet Anlayışı: Anayasal Devlet.....	90
1. Bir Toplum Sözleşmesi Olarak Anayasalar	90
2. Anayasacılığın Anlamı ve Anayasalaşma Hareketleri İçinde Vatandaşlık.....	92
3. Fransız Devrimi ve Vatandaşlık	97

B. Ulus-devlet, Millet, Milliyetçilik ve Vatandaşlık.....	108
1. Millet ve Ulus-Devlet İlişkisinde Vatandaşlık.....	109
2. Milliyetçilik ve Vatandaşlık	113
a. Millet ve Milliyetçilik İlişkisi İçinde Vatandaşlık	113
b. Farklı Milliyetçilik Akımları	120
3. Milli Kimlik ve Vatandaşlık.....	123

İkinci Bölüm

Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne, Tebaadan Vatandaş

I. Osmanlı Devleti'nde "Tabiiyet" Statüsünün İçinde Geliştiği Toplumsal, Hukuksal ve Siyasal Koşullar.....	127
A. Toplumsal Yapıyı Biçimlendiren Faktörler ve Bu Faktörlerin Tebaanın Hak ve Yükümlülüklerinin Belirlenişindeki Etkileri	129
1. İslam Hukukuna Göre Toplum Yapısı ve İslam Hukuku Kurallarının Osmanlı Yönetim Anlayışındaki Yeri	129
2. Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslimler ve Millet Sistemi	134
a. Osmanlı Millet Sisteminin Ayırt Edici Öğeleri	134
b. Osmanlı Millet Yapılanmasında Milletlere Özgü Haklar ve Özgürlükler.....	140
(1) Yönetimde Özerklik: Uygulamalar ve Sonuçları.....	140
(2) Milletlerin İsimlendirilmesinden Kaynaklanan Hak ve Statü Farklılıkları	143
3. Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslimlerin Hakları ve Yükümlülükleri	146
a. Hakların Genel Çerçevesi	146
b. Vergi Yükümlülüğü.....	147
c. Askerlik Yükümlülüğü	149
d. Sosyal Yükümlülükler	152
4. Edinilen Statüler Bakımından Toplum Yapısındaki Sınıflandırma	155

a.	Askeri ve Reaya Sınıfının Sahip Olduğu Özellikler	155
b.	Askeri ve Reaya Sınıflarının, Osmanlı'nın Yönetim Anlayışına ve Ekonomik Yapısına Etkileri	160
5.	Tebaanın Hak ve Yükümlülükleri Bakımından İlk Yazılı Osmanlı Belgeleriyle Kaydedilen Gelişmeler	167
B.	Tanzimat Dönemi ve Vatandaşlık	170
1.	Tanzimat Dönemi'nin Genel Özellikleri ve Tanzimat Dönemi'nde Modernleşme	170
2.	Tanzimat Dönemi'nde Yaşanan Hukuki Gelişmelerin Vatandaşlığa Etkisi	173
a.	Gülhane Hatt-ı Hümayûnu	176
b.	Islahat Fermanı	179
c.	Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi	181
C.	Meşrutiyet Dönemi ve 1876 Tarihli Kanun-ı Esasî	187
1.	Kanun-ı Esasî ile Vatandaşlık Statüsünün Düzenlenmesi ...	187
2.	Meşrutiyet Döneminde Seçme ve Seçilme Hakkı	191
3.	Meşrutiyet Döneminde Meclisin Yapısı ve Bu Dönemin Vatandaşlık Tartışmaları	194
II.	Vatandaşlığın Oluş(turul)ması Süreci: Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne Geçerken Vatandaşlık	199
A.	Milli Mücadele Döneminde Vatandaşlık	203
1.	Ulus-devlete Giden Yolda Milli Mücadele Dönemi	203
2.	Milli Mücadele Dönemi Kongreleri ve Belgelerinde Vatandaşlık	206
B.	1921 Anayasasında Vatandaşlık	210
C.	Cumhuriyet'e ve 1924 Anayasasına Giderken Lozan Barış Andlaşması ile Şekillenen Devlet ve Vatandaşlık	215
1.	Lozan Barış Andlaşması ile Tespit Edilen Azınlık Statüsü .	218
2.	Azınlıklara Dair Ayrıcalıklar ve Güvenceler	224
3.	Medeni Kanununun Kabulü ve Azınlıklar İçin Önemi	228
D.	İlk Cumhuriyet Anayasası: 1924 Teşkilat-ı Esasîyesi	229

1. İlk Cumhuriyet Anayasasını Biçimleyen Temel İlke: Atatürk Milliyetçiliği.....	229
a. Atatürk Milliyetçiliğinin Anlamı	229
b. Atatürk Milliyetçiliğine Yönelik Eleştiriler	234
c. Vatandaşlığın Anayasal Hükümler İçindeki Yeri.....	239
2. Teşkilat-ı Esasiye’de Vatandaşların Sahip Olduğu Haklar ve Ödevler.....	248
3. 1924 Teşkilat-ı Esasiyesi ve Azınlıklar	252
a. Askerlik, Memuriyet ve İşe Alınma Koşulları Bakımından Azınlıklar	252
b. Eğitim, Dil, Din ve Kültür Açısından Azınlıklar	256
c. Ekonomik Hayat ve Azınlıklar	260
E. Vatandaşlık Konusunda Osmanlı’nın, Cumhuriyet Türkiyesi’ne Bıraktığı “Miras”ın ve Cumhuriyet Türkiye’sinde Vatandaşlığa İlişkin Eleştirilerin Değerlendirilmesi.....	271

Üçüncü Bölüm

1961 ve 1982 Anayasalarında Vatandaşlık ve Anayasa Hukuku Işığında Vatandaşlığa İlişkin Güncel Tartışmalar

I. Vatandaşlığın 1961 ve 1982 Anayasalarında Düzenlenişi	281
A. 1961 ve 1982 Anayasalarında Yer Alan Vatandaşlık Tanımları ve Buna İlişkin Tartışmalar.....	282
1. 1961 ve 1982 Anayasasının Hazırlanması Sürecinde Vatandaşlık Kavramına İlişkin Tartışmalar.....	282
2. 1982 Anayasasında Vatandaşlık Kavramı.....	285
a. “Yeni Anayasa” Gündeminde Vatandaşlığa İlişkin Tartışmalar.....	285
b. Anayasadaki Vatandaşlık Hükümüne İlişkin Öneriler....	291
3. Bazı Devlet Anayasalarında Yer Alan Vatandaşlık Tanımları ve Vatandaşlık İçin Kullanılan İfadeler	300

B. Vatandaşlığın Kazanılması ve Kaybedilmesine İlişkin Düzenlemeler	306
II. Haklar ve Yükümlülükler Ekseninde Vatandaşlık	314
A. Vatandaşlık Statüsünün Niteliği.....	314
B. Vatandaşlık Statüsünden Doğan Haklar.....	319
1. Seçme ve seçilme hakkı.....	319
a. Seçim İlkeleri Işığında Vatandaşlık.....	319
b. Seçme ve Seçilme Yeterlilikleri Işığında Vatandaşlık	324
2. Siyasi Partilere Girme ve Üye Olma	327
3. Kamu Hizmetine Girme	331
4. Dilekçe, Bilgi Edinme ve Kamu Denetçisine Başvurma Hakkı	332
C. Vatandaşlık Statüsünden Doğan Ödevler.....	334
1. Çalışma Ödevi.....	334
2. Vatan Hizmeti	336
a. Bir Vatan Hizmeti Olarak Askerlik Yükümlülüğü.....	336
b. Askerlik Yükümlülüğü ve Vicdani Ret.....	340
3. Vergi Ödevi	349
D. Bazı Anayasalarda Düzenlenen Vatandaşlık Hakları ve Yükümlülükleri.....	356
III. Devletin Temel Nitelikleri Bağlamında Vatandaşlık.....	360
A. Milliyetçilik ve Vatandaşlık	360
1. “Devletin Ülkesi ve Milletiyle Bölünmez Bütünlüğü” İlkesi Bağlamında Vatandaşlık	361
2. Resmi Dil, Anadil Tartışmaları Işığında Vatandaşlık.....	367
B. Demokrasi ve Vatandaşlık	372
1. Demokrasilerde Vatandaşlığın Anlamı.....	372
2. Demokrasi ve Kimlik İlişkisi	376
C. Cumhuriyet ve Vatandaşlık.....	379
1. Cumhuriyetçi Vatandaşlık Kavramının İçeriği.....	379

2. Bir Erdem Olarak Vatandaşlığın Öğretilmesi: Vatandaşlığın İnşası.....	383
3. Cumhuriyetçi ve Liberal Vatandaşlık “Karşıtlığı” ve Liberal Vatandaşlığa İlişkin Yeni Bir Okuma: Toplulukçuluk	389
D. Laiklik ve Vatandaşlık	398
1. Osmanlı’dan Türkiye Cumhuriyeti’ne Laiklik ve Vatandaşlık İlişkisi	398
2. Kamusal Alan, Laiklik ve Vatandaşlık.....	400
3. Laik Olmayan Bir Devlette Vatandaşlık: İsrail Örneği	403
IV. Anayasa Mahkemesi’nin ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin Vatandaşlığa ve “Türk”lük İfadesine İlişkin Değerlendirmeleri	407
A. Anayasa Mahkemesi Kararlarında Vatandaşlık	407
B. Yargıtay’ın TCK’nın 301. maddesinden hareketle yaptığı “Türklük” Tanımına, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin Bakışı	412
V. Vatandaşlık Ekseninde Yaşanan Tartışmalar ve Sorunlar	418
A. Vatandaşlık Tartışmalarının Yükselişi	418
B. Kimlik, Çoğulculuk ve Çokkültürlülük.....	420
1. Çokkültürlülüğün Anlamı ve Ortaya Çıkış Nedenleri	420
2. Bir Çokkültürlülük Örneği Olarak Kanada	423
3. Kimlik Eksenli Vatandaşlık Sorunları	427
SONUÇ	433
KAYNAKÇA	449